

"Wzeraj Tarnowa" =====

Najstarsze ślady osadnictwa z okresu przedhistorycznego znajdują się na południe od góry św. Marcina - zachowane w ogólnym zarysie gredzisko późnosłowiańskie. Widoczne dwie fazy rozbudowy - pierwotne gredzisko położone na kulminacji wzgórza, następnie poszerzone przez budowę nowego obwałowania ziemnego od północy.

Wieś Tarnów, o ile wierzyć inwentarzom benedyktyńskim istniała już w XII wieku, w XIII w. wieś Tarnów wspomniana w aktach Watykanu w wykazie daniny kościelnej/świętopietrza/.

Prawa miejskie nabył Tarnów dzięki wojewodzie krakowskiemu Spieynirowi z Melsztyna w roku 1330, w roku 1331 istnieje dowód pisany o istnieniu już zamku na górze św. Marcina. Miasto zostaje otoczone murami obronnymi z kamienia polnego/głazów narzutowych, poledwocowych/. Pojawiają się pierwsze domy murewane w stylu gotyckim. Na środku rynku wzniesione, pierwotnie parterowy, budynek ratusza - siedziby władz miejskich. Pierwsze kościoły są drewniane.

W roku 1441 Tarnów i zamek plądrują Węgrzy, ale ówczesny "pan na Tarnowie" Jan Amer - skrzętnie usuwa zniszczenia wojenne i rozbudowuje zamek. Ponadto wznosi koło bramy miejskiej prowadzącej na wschód/Pilźnieńskiej/ wawrzynny klasztor O.O. Bernardynów, odgrywający rolę dużego barbakanu na flance miasta od strony północno-^{wsch}odniej. W roku 1468, w/g podania, łączy klasztor podziemnym korytarzem z zamkiem na górze Marcina.

Największy rozkwit Tarnowa przypada na okres renesansu w XVI wieku za czasów dwóch ustatnionych Jagiellonów, kiedy Tarnowem rządzi hetman Jan Tarnowski. Jest to słynny wojownik, strateg, pisarz i mecenas sztuki. Za jego czasów miasto otrzymuje drugi pierścień murów obronnych, rozbudowuje zamek na górze Marcina, który urasta do rangi najznakomitszych dworów polskiego renesansu. Tu goszczą słynni humaniści tego okresu Jan Kochanowski, Stanisław Orzechowski, Modrzewski, Warszewiecki, Rejzjusz i inni. Hetman sprowadza do Tarnowa artystów włoskich - przebudowują oni ratusz/Padovane, Villani/ i wznoszą

szą renesansowe nagrobki w kościele kolegiackim/dziś katedrze/członkiem rodziny hetmana, a później i jemu samemu. Jan Tarnowski umiera w roku 1564 a miasto i zamek przechodzi w ręce magnatów kresowych i chełmych starsztów zamkowych. Miasto ulega wojny, epidemii/"morowe powietrze"/i liczne pożary dekonują reszty. W roku 1655 Szwedzi plądrują miasto i zamek, który odąd chyli się ku upadkowi.

W połowie XVIII stulecia zwierzchność zamkowa opuszcza walące się mury na górze Marcina i przenosi się do nowozbudowanego pałacu w Gumniskach. Zamek ulega rozbiórce, z jego cegieł i kamieni wybudowane w drugiej połowie XVIII wieku kościoły P.P. Bernardynek/dziś O.O. Bernardynów/.

Przechodzi tragedia rozbiórów i Tarnów zostaje przyłączony do Austrii. Okupanci niszczą mury miejskie, burzą kościoły św. Ducha i św. Anny, położone za murami, konfiskują klasztor Bernardynów a jego budynki i kościół przeznaczają na sąd/"Forum nobilium"/ i więzienie.

W roku 1846 Tarnów jest widownią tragicznych wydarzeń spowodowanych przez austriacką administrację celem zapobieżenia wybuchowi powstania. W czasie Wiosny Ludów syn ziemi tarnowskiej, generał Józef Bem bierze czynny udział w walkach wyzwolenczych, skierowanych przeciw Austrii - na Węgrzech.

Tarnowianie biorą liczny udział w powstaniach roku 1831, 1863, rewolucji w 1905, I i II wojnie światowej. Okupacja hitlerowska niszczy ekonomicznie Tarnów i zapędnia więzienia i obozy zagłady najlepszymi synami ziemi tarnowskiej - ginie Stanisław Ziaja, Gąstyński, Hanauskówna i wielu, wielu innych. 18 stycznia 1945 roku zwycięska Armia Czerwona przynosi umęczonej ziemi tarnowskiej wyzwolenie polityczne i społeczne.

Mieszkańcy Tarnowa z zapałem przystąpili do odbudowy zniszczonych zakładów pracy i urządzeń komunalnych. Rozpoczął się niespotykany dotąd w dziejach Tarnowa rozwój miasta i powiatu; powstały nowe zakłady pracy, szkoły, przedszkola, działy mieszkaniowe, przedsiębiorstwa komunalne. Na gruzach dawnych feudalnych i kapitalistycznych przeżytków - ludzie pracy budują nowy ład społeczny socjalizm, którego jesteśmy świadkami i współtwórcami.

Zabytki Tarnowa.

Wiek XIV

Zamek na górze św. ^Mareina, zachowany w ruinach, wraz z pozostałościami rezbudowy w XV i XVI wieku. W latach 1963-69 częściowo odgranzowany i zabezpieczony przed dalszym zniszczeniem.

Ratusz w części parterowej, zachowane dawne gotyckie wejście od str. poł.

Wiek XV

Dawny kościół i klasztor O.O. Bernardynów; dzisiaj mieści ODIM, Muzeum, Archiwum i kościół nabożny. Zachowane dawne mury obronne w ulicy Szerokiej, Małe Schody i Placu Sprawiedliwości.

Kościół kolegiacki, dziś katedralny, zbudowany w roku 1410, późniejsze fazy rezbudowy, świetne pomniki Tarnowskich i Ostregskich, najwyższe w PR

Wiek XVI

Domy za katedrą, a zwłaszcza "Dom Mikołajewski" niosące pierwszą tarnowską szkołę; domy podzielenie w rynku, niektóre domy w ulicy Żydowskiej /16, 18, 20 - ten ostatni zwany "florenski" - siedziba PTTK/, oraz ulicy Wąskarskiej. Mury obronne przy ulicy Wąkowej, Szerokiej, Targowej /większe odcinki: Wąkowa 17, 19 z basztą obronną, ul. ^{Baszta we} Porteczna z t.zw. różbastionem, ul. Porteczna, ul. Brama Pilźnieńska, Plac Rybny, ul. Kniewskiego.

Wiek XVII

Większość domów w rynku i wschodniej części starego miasta. "Bima" na placu Rybnym, pozostałość beżnicy. Cmentarz żydowski na Pogwizdowie. Kościoły drewniane NMP na Burku i św. Trójcy.

Wiek XVIII

Kościół P.P. Bernardynek /dziś Bernardynów/, t.zw. Hotel Krakowski, siedziba pierwszej poczty w Tarnowie. Kamienica Nikelsenowska Rynek 4 /Iasał Tert la, Stary cmentarz na Zabłociu,

Wiek XIX

Relikty przedmiejskiej zabudowy dworkowej - Krakowska 10, Baterego 21,

Konarskiego 5, przebudowa w stylu wiedeńskiego "sejfu" budynków rebernaryńskich, budynki secesyjne przy ulicy Krakowskiej, Janka Krasińskiego, budynki w stylu "talowski" - "Koci Zamek", dom "gotycki" przy ul. Gumniskiej, narożnik ul. Krakowskiej i Krasińskiego, szkoła Kopernika, Konopnickiej/dziś Urząd Pocztowy/,

Wiek XX

Zabytki wieku XX są to pamiątki z I i II wojny światowej, a zwłaszcza miejsca uświęcone bohaterką krwią Polaków walczących o wolność, wyzwolenie polityczne i społeczne. Tu należą tablice ku czci poległych robotników w starciu z wojskiem w roku 1923 przy ul. Wałowej, u wylotu ul. Goldhamera/dawniej Zdrojowej/, pomnik poległych na cmentarzu tarnowski, tablica na dawnej siedzibie Gestapo, Pomnik Martyrologii przy ul. Narutowicza, Tablice pamiątkowe ku czci funkcjonariuszy PUB, którzy zginęli w obronie władzy ludowej, cmentarz żołnierzy radzieckich i polskich poległych w walkach o wyzwolenie Tarnowa w 1945 r., zbiorowe mogiły ofiar września 1939 roku, na cmentarzu w dzielnicy Krzyż.

Opieka nad zabytkami.

W PRL zabytki kultury materialnej są otoczone troskliwą opieką ze strony władz, organizacji społecznych oraz towarzystw regionalnych. W Tarnowie zabytki przeżywają swoją drugą młodość, starannie odnawiane i konserwowane. Oprócz zabytków nieruchomych istnieją także zabytki ruchome jak rzeźby, obrazy, meble, narzędzia, uzbrojenie, ubiory, stare druki, rękopisy i inne. Są one gromadzone i przechowywane w muzeach. W Tarnowie Muzeum mieści się w Ratuszu, domach podcieniowych Rynek 20, 21, oraz na ul. Kniewskiego 24. Istnieje także muzeum sztuki sakralnej w domach za katedrą.

Dzięki swoim zabytkom nieruchomym i ruchomym - Tarnów przyciąga licznych turystów krajowych i zagranicznych, jako jedno z miast położonych na tak zwanym szlaku "polskiego renesansu".